

Innehåll

Inledning

Moralens landskap 7

Kapitel 1

Moralisk sanning 31

Kapitel 2

Gott och ont 57

Kapitel 3

Tro 113

Kapitel 4

Religion 143

Kapitel 5

Lyckans framtid 173

Författarens tack 189

Noter 191

Litteratur 245

Register 289

Inledning

Moralens landskap

Människorna i Albanien har en uråldrig vendettatradition, *kanun*: om en man mördar någon får offrets familj i gengäld döda någon av hans manliga släktingar. Den pojke som har oturen att vara son eller bror till en mördare måste gömma sig dag och natt och avstå från en riktig utbildning, från sjukvård och från de glädjeämnena som hör till ett normalt liv. Oräkneliga albanska män och pojkar lever än i dag som fångar i sina egna hem.¹ Kan vi hävda att albanerna, när de har utformat samhället på det här viset, har handlat oetiskt? Är deras blodshämndstradition en form av ondska? Är deras värderingar sämre än våra?

De flesta föreställer sig att vetenskapen inte kan ställa den här sortens frågor, än mindre besvara dem. Hur skulle vi någonsin kunna hävda med någon vetenskaplig säkerhet att ett visst sätt att leva är bättre, eller mer moraliskt, än ett annat? Vems definition av ”bättre” eller ”moraliskt” skulle vi använda? Många forskare studerar numera moralens utveckling och dess underliggande neurobiologi, men denna forskning försöker bara beskriva hur människor tänker och handlar. Ingen väntar sig att vetenskapen ska tala om hur vi bör tänka och handla. I debatter om mänskliga värderingar har vetenskapen officiellt ingen åsikt.²

Jag, däremot, kommer att hävda att värderingsfrågor – frågor om mening, moral och livets högre syfte – egentligen är frågor om medvetna varelsers välbefinnande. Därmed blir värderingar till faktautsagor som kan förstås vetenskapligt. De gäller positiva och negativa sociala känslor, hämndimpulser, specifika lagars och sociala inrättningsars inverkan på mänskliga relationer, lyckans och lidandets neurofysiologi, och så vidare. De viktigaste av dessa fakta kommer oundvikligen att överskrida kulturgränserna – precis som fakta rörande fysisk och psykisk hälsa. Cancer är cancer även på Nya Guineas högland, kolera är kolera och schizofreni är schizofreni; på samma sätt är medkänsla också medkänsla, hävdar jag, och välbefinnande är välbefinnande.³ Och om det finns viktiga kulturella skillnader i hur människor blomstrar – om

det till exempel finns oförenliga men likvärdiga sätt att fostra barn så att de blir lyckliga, intelligenta och kreativa – är även dessa skillnader sakförhållanden som måste bero på hur den mänskliga hjärnan är organiserad. Således kan vi teoretiskt sett förklara hur vi formas av kulturen inom neurovetenskapens och psykologins ramar. Ju mer vi förstår om oss själva på hjärnnivå, desto tydligare kommer det att framgå att det finns rätta och felaktiga svar på frågor om mänskliga värderingar.

Givetvis kommer vi att ställas inför urgamla motsättningar angående den moraliska sanningens tillstånd: människor som hämtar sin världsuppfattning från religionen anser i allmänhet att det finns en moralisk sanning, men bara för att Gud har skrivit in den i världen, medan de som saknar en sådan uppfattning tenderar att tro att begrepp som ”gott” och ”ont” måste ha uppstått genom evolutionärt tryck och kulturella påfund. Enligt det första perspektivet åberopar man med nödvändighet Gud när man talar om ”moralisk sanning”, men enligt det andra vore det bara att ge röst åt instinkter, kulturbundna fördomar och filosofisk förvirring. Mitt syfte är att övertyga dig om att båda sidor i den här debatten har fel. Målet med denna bok är att inleda en diskussion om hur moralisk sanning kan förstås vetenskapligt.

Det resonemang jag för i denna bok är säkert kontroversiellt, men det bygger på ett mycket enkelt antagande: människors välbefinnande är helt beroende av händelser i världen och tillstånd i den mänskliga hjärnan. Därför måste det finnas vetenskapliga sanningar att ta reda på om det välbefinnandet. En mer ingående kunskap om dessa sanningar medför att vi måste göra en tydlig åtskillnad mellan olika sätt att leva tillsammans i samhället, och bedöma några av dem som bättre eller sämre, närmare eller längre bort från sanningen och mer eller mindre etiska. Det är tydligt att den sortens insikter skulle kunna hjälpa oss att göra livet bättre för människor – och det är här den akademiska diskussionen slutar och de val som påverkar miljoner människors liv tar vid.

Jag vill inte antyda att det finns några garantier för att vi kommer att lösa alla moraliska oenigheter med vetenskapens hjälp. Åsikter kommer fortfarande att gå isär – men åsikterna kommer i allt högre grad att begränsas av fakta. Och man bör vara medveten om att vår oförmåga att besvara en fråga inte säger någonting om huruvida frågan i sig har något svar. Exakt hur många människor blev bitna av myggor de senaste sextio sekunderna? Hur många av dem kommer att få malaria?

Hur många kommer därför att dö? De tekniska svårigheterna i sammanhanget innebär att inget forskarlag rimligtvis skulle kunna besvara frågor av det slaget. Och ändå vet vi att de låter sig besvaras med enkla siffror. Gör vår oförmåga att samla in relevanta data att vi måste visa samma respekt för alla åsikter? Naturligtvis inte. Att vi kanske inte kan lösa vissa moraliska dilemman gör på samma sätt inte alla tänkbara svar lika giltiga. Sammanblandningen av *inga svar i praktiken* och *inga svar i teorin* är i min erfarenhet en stor källa till moralisk förvirring.

Till exempel är fysisk bestraffning fortfarande tillåten i skolan i 21 av USA:s delstater. Där är det faktiskt tillåtet i lag för lärare att slå barn med ett slagträ hårt nog för att ge blåmärken och till och med sår. Flera hundra tusen barn utsätts för sådant våld varje år, nästan uteslutande i södern. Det behöver knappast sägas att beteendet har en uttryckligen religiös förklaring: Vår Skapare har ju själv instruerat oss att inte spara på riset, för den som gör det hatar sin son (Ords 13:24, 20:30 och 23:13–14). Men om vi faktiskt bryr oss om människors välbefinnande, och vill behandla barn så att vi ökar det, bör vi kanske fråga oss om det i allmänhet är klokt att utsätta barn för smärta, skräck och offentlig förnedring för att gynna deras kognitiva och emotionella utveckling. Tvivlar någon på att frågan har ett svar? Tvivlar någon på att det spelar någon roll att svaret blir det rätta? I själva verket tyder all forskning på att fysisk bestraffning har katastrofala följder och leder till ytterligare våld och social patologi – och, perverst nog, till ökat stöd för fysisk bestraffning.⁴

Men på ett djupare plan är det viktiga att frågor av det här slaget helt enkelt måste ha svar, vare sig vi känner till svaren eller ej. Och på dessa områden kan vi inte tillåta oss att vara nöjda med att respektera andras ”traditioner” och enas om att förbli oeniga. Varför kommer vetenskapen i allt högre grad att avgöra sådana frågor? Därför att människors oförenliga svar på dem – samt svarens konsekvenser för mänskliga relationer, sinnestillstånd, våldshandlingar, klammerier med rättvisan och så vidare – motsvaras av skillnader i våra hjärnor, i andras hjärnor, och i världen i stort. Jag hoppas kunna visa att vi faktiskt talar om en sammanhängande värld av fakta när vi talar om värderingar.

Det finns saker att ta reda på om hur tankar och avsikter uppstår i den mänskliga hjärnan; det finns saker att ta reda på om hur dessa mentala tillstånd omsätts i beteenden; det finns ytterligare saker att ta reda på om hur dessa beteenden påverkar världen och och hur vi upplever

andra medvetna varelser. Som vi ska få se ger sådana saker en helt uttömmande bild av vad vi rimligtvis kan mena med ord som ”gott” och ”ont”. Även de kommer i allt högre grad att falla inom vetenskapens ramar och ligga långt djupare än någons religionstillhörighet. Vi ska se att det inte finns någon kristen eller muslimsk moral, precis som det inte finns kristen eller muslimsk algebra. Jag kommer faktiskt att argumentera för att moralen bör anses vara en outvecklad gren av vetenskapen.

Sedan min första bok, *The End of Faith*, publicerades, har jag haft en privilegierad insyn i ”kulturkrigen” – både mellan sekulära liberaler och kristna konservativa i USA och mellan huvudsakligen icke-religiösa samhällen och deras växande muslimska befolkningar i Europa. Efter att ha fått tiotusentals brev och e-postmeddelanden från människor över hela skalan mellan tro och tvivel kan jag säga med ganska stor säkerhet att dessa kulturella motsättningar bottnar i en gemensam uppfattning om förnuftets begränsningar. Båda sidor tror att förnuftet är oförmöget att besvara människolivets viktigaste frågor. Och människors uppfattning om skillnaden mellan fakta och värderingar tycks påverka deras syn på nästan alla frågor med social betydelse – från krigföring till utbildning.

Denna motsättning i vårt tänkande får olika konsekvenser vid den politiska skalans olika ändpunkter. Religiösa konservativa tenderar att anse att det finns rätta svar på frågor om mening och moral, men bara för att Abrahams Gud säger det.⁵ De medger att vanliga fakta kan upptäckas genom rationella undersökningar, men de anser att värderingar måste komma från en röst i stormen. Bokstavstro, intolerans mot mångfald, misstro mot vetenskapen, ett avfärdande av de verkliga orsakerna till lidande hos människor och djur – sådana uttryck tar sig åtskillnaden mellan fakta och värderingar alltför ofta hos den religiösa högern.

Sekulära liberaler tenderar å andra sidan att föreställa sig att moralfrågor inte har några objektiva svar. Även om John Stuart Mill kanske motsvarar *vår* kulturs godhetsideal bättre än Usama bin Ladin, så miss-tänker de flesta sekularister att Mills idéer om rätt och fel inte hamnar närmare Sanningen med stort S. Multikulturalism, värderelativism, politisk korrekthet, tolerans till och med för *intolerans* – dessa välbekanta konsekvenser får vänsterns åtskillnad mellan fakta och värderingar.

Vi bör vara bekymrade över att dessa båda inriktningar inte verkar stärkande på sina anhängare i lika stor utsträckning. I allt högre grad låter sig sekulära demokratier nedslås av den oresonliga glöden hos den

gamla tidens religion. Den konservativa dogmatismens och det liberala tvivlets samexistens har gjort att USA har förlorat ett årtionde på grund av ett förbud mot att ge federalt ekonomiskt stöd till embryonal stamcells forskning. Den förklarar de år av politisk förvirring kring frågor som abort och samkönade äktenskap som landet fått utstå. Den utgör grunden för de ansträngningar som pågår för att genomdriva lagar mot hädelse inom FN (vilket skulle göra det olagligt för medlemsländernas invånare att kritisera religion). I vår generation har den dessutom satt krokben för västvärldens krig mot radikal islam.⁶ Konservativa religiösa människors vetskap om vad universums skapare anser om rätt och fel inspirerar dem att driva igenom denna vision i samhället till nästan varje pris; frånvaron av kunskap om vad som är rätt – eller att någonting kan vara rätt *på riktigt* – får ofta sekulära liberaler att helt släppa taget om sina intellektuella normer och sin politiska frihet.

De vetenskapliga kretsarna är övervägande sekulära och liberala – och forskarna har gjort ofattbara eftergifter för den religiösa dogmatismen. Som vi ska få se sträcker sig problemet så högt upp som vetenskapsakademierna och hälsovårdsmyndigheterna. Inte ens tidskriften *Nature*, världens mest inflytelserika vetenskapliga skrift, har på något pålitligt sätt lyckats bevaka gränsen mellan väl genomtänkt diskurs och andlig fiktion. Nyligen undersökte jag alla förekomster av termen ”religion” i *Nature* under de senaste tio åren och fann att tidskriftens redaktörer i stort sett har tagit till sig Stephen Jay Goulds hopplösa föreställning om ”icke-överlappande kompetensområden” – tanken att vetenskap och religion, rätt tolkade, inte kan stå i konflikt med varandra, eftersom de utgör olika kunskapsområden.⁷ Som en ledarskribent i tidningen uttryckte det uppstår problemen bara när dessa discipliner ”förirrar sig in på varandras territorier och skapar oroligheter.”⁸ Det underliggande påståendet är att vetenskapen visserligen kan säga oss mest om hur vårt fysiska universum fungerar, men religionen kan säga oss mest om mening, värderingar, moral och det goda livet. Jag hoppas kunna övertyga dig om att detta inte bara är osant, utan inte kan vara sant. Mening, värderingar, moral och det goda livet måste vara relaterade till fakta rörande medvetna varelsers välbefinnande – och måste, i vårt fall, med nödvändighet bero på händelser i världen och tillstånd i den mänskliga hjärnan. Att rationellt, förutsättningslöst och uppriktigt undersöka saker har alltid varit den sanna källan till insikt i sådana processer. Om tron någonsin har rätt i något har den rätt av misstag.